

Lagrådsremiss

Utökade möjligheter att avgöra mål på handlingarna i allmän domstol

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 3 juni 2021

Morgan Johansson

Frida Göranson
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

De processrättsliga reglerna bör vara utformade på ett sätt som skapar utrymme för flexibilitet och ger förutsättningar för att anpassa handläggningen av mål i domstol till vad som är lämpligast i varje enskilt fall.

Det finns flera fördelar med att kunna avgöra mål på handlingarna. En skriftlig handläggning kan ofta vara ett processekonomiskt fördelaktigt alternativ. Att kunna avgöra mål på handlingarna innebär också en fördel för parterna genom att handläggningstider kan kortas. Det leder även till ökad flexibilitet för domstolen vilket kan frigöra förhandlingstid till de mer komplexa målen.

I syfte att brottmål i tingsrätt och tvistemål i hovrätt ska kunna handläggas på ett så ändamålsenligt och effektivt sätt som möjligt, föreslår regeringen att fler av dessa mål ska kunna avgöras på handlingarna.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2022.

Innehållsförteckning

1	Beslut	3
2	Lagtext	4
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	4
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	6
3	Ärendet och dess beredning	7
4	Fler mål ska kunna avgöras på handlingarna	7
5	Tingsrätterna ska få avgöra fler brottmål på handlingarna.....	8
6	Hovrätterna ska få avgöra fler tvistemål på handlingarna.....	12
7	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	14
8	Konsekvenser.....	15
9	Författningskommentar.....	16
9.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	16
9.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	17
Bilaga 1	Sammanfattning av promemorian En utvidgad möjlighet för tingsrätter att avgöra brottmål på handlingarna.....	19
Bilaga 2	Promemorians lagförslag.....	20
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	23
Bilaga 4	Sammanfattning av promemorian En utvidgad möjlighet för hovrätter att avgöra tvistemål på handlingarna.....	24
Bilaga 5	Promemorians lagförslag.....	25
Bilaga 6	Förteckning över remissinstanserna	26

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 45 kap. 10 a § och 50 kap. 13 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

45 kap.

10 a §¹

Ett mål *skall* avgöras efter huvudförhandling. Utan en sådan förhandling får rätten dock

1. avgöra ett mål på annat sätt än genom dom,
2. meddela frikännande dom enligt 20 kap. 9 § andra stycket, och
3. meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet.

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 3, *skall*

1. den tilltalade informeras om att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling och om sin rätt till en sådan förhandling, och
2. parterna, om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, ges tillfälle till detta.

Ett mål *ska* avgöras efter huvudförhandling. Utan en sådan förhandling får rätten dock

3. meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter *eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening*, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet.

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 3, *ska*

Det som sägs i första stycket 3 om villkorlig dom gäller inte villkorlig dom som förenas med föreskrift om samhällstjänst. Ett beslut enligt 34 kap. 3 § brottbalken likställs med de påföljder som anges i första stycket 3, om det inte samtidigt finns anledning att förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff.

50 kap.

13 §²

Hovrätten får avgöra målet utan huvudförhandling, om klagandens ändringsyrkande har medgetts eller om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat.

Kan saken utredas tillfredsställande får hovrätten även i andra fall avgöra målet utan huvudförhandling,

1. om parterna har begärt att målet *skall* avgöras utan huvudförhandling eller

2. om ingen av parterna, sedan fråga väckts om avgörande utan huvudförhandling, haft någon invändning mot detta.

Ett mål får alltid avgöras utan huvudförhandling, om *det är uppenbart att* sådan förhandling är obehövlig.

För prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte hållas.

Om saken *kan* utredas tillfredsställande får hovrätten även i andra fall avgöra målet utan huvudförhandling,

1. om parterna har begärt att målet *ska* avgöras utan huvudförhandling, eller

Ett mål får alltid avgöras utan huvudförhandling, om *en* sådan förhandling är obehövlig.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2022.

² Senaste lydelse 1999:84.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §¹

Mål mot den som inte har fyllt tjuugoett år ska, om målet avser brott på vilket fängelse kan följa, om möjligt sättas ut till handläggning på ett sådant sätt att målet inte drar till sig uppmärksamhet.

Rätten får i mål mot den som inte har fyllt tjuugoett år besluta att målet ska handläggas inom stängda dörrar, om offentlighet vid förhandlingen är till uppenbar olägenhet på grund av den uppmärksamhet den tilltalade kan antas bli föremål för. Om rätten anser att ett sådant beslut bör meddelas och om någon som har fyllt tjuugoett år också är tilltalad i målet, ska rätten handlägga åtalet mot den som är under tjuugoett år som ett särskilt mål, om det kan ske utan att utredningen avsevärt försvåras.

Även om beslut meddelas enligt andra stycket får rättens ordförande tillåta att den tilltalades anhöriga och andra vars närvaro kan väntas bli till nytta får närvara vid handläggningen.

I mål mot den som inte har fyllt arton år ska tingsrätten hålla huvudförhandling även om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter.

I mål mot den som inte har fyllt arton år ska tingsrätten hålla huvudförhandling även om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter *eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2022.

3 Ärendet och dess beredning

Justitiedepartementet har tagit fram och remitterat promemorian En utvidgad möjlighet för tingsrätter att avgöra brottmål på handlingarna. En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 1*. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 2*. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissvaren finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2020/04230).

Vidare har departementet tagit fram promemorian En utvidgad möjlighet för hovrätter att avgöra tvistemål på handlingarna. En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 4*. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 5*. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 6*. Remissvaren finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2020/04371).

4 Fler mål ska kunna avgöras på handlingarna

De processrättsliga reglerna bör vara utformade på ett sätt som skapar utrymme för flexibilitet och ger förutsättningar för att anpassa handläggningen av mål i domstol till vad som är lämpligast i varje enskilt fall.

Det finns flera fördelar med att kunna avgöra mål utan huvudförhandling, det vill säga på handlingarna. Ett alltför strikt upprätthållande av kravet på muntlighet kan leda till att förfarandet blir tungrott, tidsödande och kostnadskrävande utan att rättssäkerhetsvinster samtidigt uppnås. En skriftlig handläggning kan ofta vara ett processekonomiskt fördelaktigt alternativ. Att kunna avgöra mål på handlingarna innebär också en fördel för parterna genom att handläggningstider kan kortas och det leder även till ökad flexibilitet för domstolen. Eftersom ett avgörande på handlingarna inte behöver ske vid en viss på förhand bestämd tidpunkt är den handläggningsformen mindre sårbar om domare eller någon av de övriga inblandade i målet får förhinder. Huvudförhandlingstid kan också reserveras för de mål där en muntlig förhandling verkligen behövs. Handläggnings-tiderna kan på så vis kortas även för dessa mål.

I två promemorior som Justitiedepartementet har tagit fram och remitterat lämnas förslag som syftar till att tingsrätterna respektive hovrätterna i större utsträckning ska kunna avgöra mål på handlingarna. För handläggningen av brottmål i tingsrätt är huvudregeln att dom meddelas efter en huvudförhandling (45 kap. 10 a § första stycket rättegångsbalken, förkortad RB). Genom reformen En modernare rättegång (EMR-reformen) infördes en möjlighet att i tingsrätt vid allmänt åtal avgöra ett brottmål på handlingarna efter en prövning av den tilltalades skuld, se propositionen En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol (prop. 2004/05:131). En tingsrätt får efter reformen meddela dom på handlingarna i ett mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet (45 kap. 10 a § första stycket 3 RB). Innan ett mål avgörs på handlingarna ska den tilltalade informeras om detta och om sin rätt till en huvudförhandling. Parterna ska,

om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, ges tillfälle till detta (45 kap. 10 a § andra stycket RB). Vid avgörandet ska domen grundas på vad handlingarna innehåller och vad som i övrigt har förekommit i målet (30 kap. 2 § andra stycket RB). Tingsrätten måste alltid hålla huvudförhandling i ett mål där den tilltalade inte har fyllt 18 år. Det gäller även om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter (jfr 27 § fjärde stycket lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare).

Även för tvistemål i hovrätt är huvudregeln att rätten avgör målet efter en huvudförhandling. Det framgår bland annat av att möjligheterna att avgöra mål utan huvudförhandling är reglerade som undantag till en tänkt allmän regel om att huvudförhandling ska hållas. Regleringen har funnits sedan 1942 års rättegångsbalk infördes. Möjligheterna att avgöra mål utan huvudförhandling har sedan dess successivt utökats. Ändringarna har inte ansetts innebära något principiellt skifte, utan endast en fortsättning på den inslagna vägen med utökade möjligheter att avgöra mål på handlingarna, se exempelvis propositionen om ändringar i rättegångsbalken m.m. (prop. 1983/84:78 s. 49). Hovrätten får avgöra tvistemål utan huvudförhandling om klagandens ändringsyrkande har medgetts eller om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat. Kan saken utredas tillfredsställande får tvistemål dessutom avgöras utan huvudförhandling om parterna har begärt det eller om ingen av parterna sedan fråga väckts har haft någon invändning mot det. Ett tvistemål får därutöver alltid avgöras utan huvudförhandling, om det är uppenbart att en sådan förhandling är obehövlig. För prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte heller hållas (50 kap. 13 § RB). Vid avgörandet ska domen grundas på vad handlingarna innehåller och vad som i övrigt har förekommit i målet (17 kap. 2 § andra stycket RB).

Det finns alltså redan enligt den nuvarande ordningen förutsättningar att avgöra mål på handlingarna, men de är förhållandevis begränsade. Det är viktigt att de processrättsliga reglerna ger förutsättningar för att handlägga målen på ett så ändamålsenligt och effektivt sätt som möjligt. Förfarandet bör vara anpassat till den instans där handläggningen sker och till målets beskaffenhet. Som framgår av de remitterade promemoriorna bedöms hittillsvarande ordning begränsa vissa mål från att handläggas så ändamålsenligt och effektivt som möjligt. I lagrådsremissen lämnar regeringen därför förslag om hur fler mål ska kunna avgöras på handlingarna.

5 Tingsrätterna ska få avgöra fler brottmål på handlingarna

Regeringens förslag: Tingsrätten ska få avgöra ett brottmål utan huvudförhandling om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än – förutom böter som i dag – villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter. En tingsrätts beslut att en tidigare utdömd påföljd ska avse också tillkommande brottslighet ska likställas med dessa påföljder. Om den villkorliga domen förenas med en föreskrift

om samhällstjänst, eller om det finns anledning att förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff, ska huvudförhandling hållas. Detsamma gäller om den tilltalade inte har fyllt arton år.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser, bland andra *Barnombudsmannen, Ekobrottsmyndigheten, Göteborgs tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Justitiekanslern, Jönköpings tingsrätt, Nämndemännens riksförbund, Riksdagens ombudsmän (JO), Solna tingsrätt, Svea hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Domareförbund, Södertörns tingsrätt, Umeå tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten*, tillstyrker förslaget eller har inga invändningar mot det.

Skälen för regeringens förslag

Även villkorlig dom ska få dömas ut på handlingarna

Tingsrätterna dömer varje år i ca 60 000 brottmål. Av dessa avgörs ca 45 000 mål efter en huvudförhandling och 15 000 mål på handlingarna. Att avgöra brottmål på handlingarna är alltså redan enligt nuvarande ordning ett naturligt inslag i tingsrätternas verksamhet. Det finns dock anledning att överväga om tillämpningsområdet för skriftlig handläggning bör utvidgas.

I promemorian föreslås att regleringen ska utvidgas till att omfatta också mål där tingsrätterna dömer till villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter. Samtliga remissinstanser tillstyrker förslaget eller har inga invändningar mot det.

Villkorlig dom får bara dömas ut för ett brott där påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter, det vill säga när brottet ligger på fängelsenivå (27 kap. 1 § brottsbalken, förkortad BrB). Påföljden aktualiseras när det saknas särskild anledning att befara att den tilltalade kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet (jfr 30 kap. 7 § första stycket BrB). Typiskt sett leder förstagångsbrott och annan tillfällighetsbrottslighet till en villkorlig dom, jfr propositionen om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.), prop. 1987/88:120 s. 104.

Det finns flera fördelar med att utvidga möjligheterna till skriftlig handläggning på det sätt som föreslås i promemorian. Att tingsrätterna i större utsträckning håller huvudförhandling enbart i de brottmål där detta verkligen krävs innebär en snabbare lagföring. Kortare handläggningstider i dessa mål minskar påfrestningarna för målsägande, tilltalade och vittnen. Bevisningen blir i normalfallet också bättre om den tas upp i domstol kort tid efter händelsen. En tilltalad som inte vill komma till domstolen kan vid avgörande på handlingarna skriftligt utveckla sina ståndpunkter i stället för att målet ställs in eller avgörs i dennes utevaro. Det innebär i många fall ett rättssäkrare förfarande. Färre förhandlingstillfällen frigör också åklagarresurser och medför tids- och arbetsvinster för domstolen. Därmed kan handläggningstiderna kortas även i andra mål. När domstolarnas verksamhet bedrivs mer effektivt kan enskildas berättigade krav att få sin sak prövad inom rimlig tid bättre tillgodoses. Ytterst är detta en fråga om förtroendet för rättsväsendet.

En villkorlig dom har inte i sig något verkställighetsinnehåll och är i likhet med böter i praktiken en mindre ingripande påföljd för den enskilde.

En villkorlig dom förutsätter inte heller att rätten inhämtar en särskild personutredning eller förhör sig närmare om den enskildes personliga förhållanden (jfr 1 § lagen [1991:2041] om särskild personutredning i brottmål, m.m.). Detta innebär att det inte bör krävas någon skriftväxling i frågan. Det är också förhållandevis enkelt att vid rättens bedömning av om målet kan avgöras på handlingarna konstatera att det endast är böter eller villkorlig dom som är de påföljder som aktualiseras.

Även efter en utvidgning till villkorlig dom skulle ett avgörande på handlingarna alltså framstå som ett lämpligt alternativ till en huvudförhandling. Det kan därför förutsättas att en sådan utvidgning skulle medföra ytterligare ett betydande antal domar på handlingarna.

Ett annat skäl som lyfts i promemorian är att en åklagare har möjlighet att utfärda ett strafföreläggande som avser villkorlig dom efter ett skriftligt förfarande (jfr 48 kap. 2 § första stycket och 4 § andra stycket RB), samtidigt som det krävs att tingsrätten håller en huvudförhandling för att få döma ut samma påföljd. Systematiska och principiella skäl talar därför för en utvidgning till villkorlig dom. *Uppsala universitet* ifrågasätter jämförelsen eftersom en åklagare som har beslutat att utfärda ett strafföreläggande som avser villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter bör underrätta den misstänkte om beslutet vid ett personligt sammanträffande (jfr 3 § förordningen [1964:740] med föreskrifter för åklagare i vissa brottmål). En skyldighet för domstolen att i domen uppdra åt åklagaren att underrätta den misstänkte om domen vid ett personligt sammanträffande bör därför övervägas enligt universitetet. En åklagares beslut att utfärda ett strafföreläggande som avser villkorlig dom föregås inte av någon muntlig förhandling och kan med fog jämföras med en skriftlig handläggning vid tingsrätt. Domstolen har redan en skyldighet att samma dag som den meddelar en villkorlig dom med brev underrätta den dömda om domen (jfr 12 § förordningen [1990:893] om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.). Skäl att därutöver införa en underrättelse-skyldighet för åklagaren bedöms inte finnas.

Mot bakgrund av det sagda föreslår regeringen att möjligheten för tingsrätter att avgöra brottmål på handlingarna utvidgas till att omfatta också villkorlig dom. Eftersom en villkorlig dom som huvudregel ska förenas med ett bötesstraff bör tingsrätterna få döma ut böter och villkorlig dom i förening (jfr 30 kap. 8 § BrB). Tingsrätterna bör däremot inte få förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst. Motsvarande ordning gäller för hovrätterna och för åklagare när de utfärdar strafföreläggande som avser villkorlig dom (jfr 48 kap. 4 § andra stycket och 51 kap. 13 § fjärde stycket RB). Övriga förutsättningar för att få avgöra ett brottmål på handlingarna, till exempel att huvudförhandling inte begärs av någon av parterna, bör däremot ligga fast. Som *Justitiekanslern* framhåller kan förslaget därmed förväntas öka effektiviteten i rättstillämpningen utan att ge avkall på rimliga rättssäkerhetskrav. Även *Sveriges advokatsamfund* framhåller vikten av detta. Regeringen instämmer i bedömningen i promemorian att denna ordning är förenlig med kravet i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) på att den tilltalade har rätt att få saken prövad efter en muntlig förhandling, jfr artikel 6.1 och även 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen (RF). Ingen remissinstans invänder mot detta.

I likhet med *Nämndemännens riksförbund* anser regeringen att de nuvarande reglerna om tingsrättens sammansättning vid avgörande på handlingarna bör bestå, så att det även fortsättningsvis är tillräckligt att en lagfaren domare dömer i dessa mål (jfr 1 kap. 3, 3 b och 3 c §§ RB).

Den utvidgade möjligheten för tingsrätter att avgöra brottmål på handlingarna efter väckande av allmänt åtal bör också få genomslag i mål som grundas på enskilt åtal (jfr 47 kap. 24 § första stycket RB).

Tingsrätterna ska få meddela konsumtionsdomar på handlingarna

I de fall rätten ska bestämma påföljd när en tilltalad döms för ytterligare brott som begåtts innan en tidigare påföljd helt har verkställts eller annars upphört, ska den som huvudregel bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten (jfr 34 kap. 1 § första stycket BrB). I undantagsfall får rätten i stället besluta att en tidigare utdömd påföljd ska avse också tillkommande brottslighet, en så kallad konsumtionsdom (jfr 34 kap. 3 § BrB).

Eftersom en konsumtionsdom innebär att någon ytterligare reaktion på brottsligheten inte döms ut är en sådan dom i praktiken inte mer ingripande än en dom där påföljden är böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening. Regeringen föreslår därför att en konsumtionsdom vid sådan handläggning ska likställas med dessa påföljder, så att tingsrätter kan meddela även konsumtionsdomar på handlingarna. Eftersom den föreslagna utvidgningen att avgöra brottmål på handlingarna inte innefattar fängelsestraff, bör inte villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff kunna förverkas utan huvudförhandling (jfr 34 kap. 5 § BrB). Motsvarande ordning gäller redan för hovrätterna (jfr 51 kap. 13 § fjärde stycket RB).

Om den tilltalade inte fyllt arton år ska huvudförhandling alltid hållas

Att tingsrätten ska hålla huvudförhandling i ett mål där den tilltalade inte har fyllt 18 år tjänar det viktiga pedagogiska syftet att den unge får sammanträffa personligen med företrädare för rättsväsendet (jfr prop. 2004/05:131 s. 143). De skäl som talar för att utöka tingsrätternas möjligheter att avgöra mål på handlingarna förändrar inte tidigare ställningstagande i den frågan. Det befintliga undantaget från möjligheterna att avgöra mål på handlingarna när den tilltalade inte har fyllt 18 år bör därför omfatta också mål där påföljden bedöms kunna stanna vid villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter.

Med hänvisning till att en dom som utgångspunkt ska avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen när den tilltalade inte har fyllt 21 år, anser *Uppsala universitet* att det kan övervägas om det inte alltid ska hållas en huvudförhandling även när den tilltalade är 18–20 år och det är aktuellt att döma till villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter (jfr 30 § lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare). Att domen som utgångspunkt ska avkunnas muntligen gäller endast i de fall som en huvudförhandling har hållits och innebär alltså inte i sig något hinder mot att ett mål mot en tilltalad som är 18–20 år avgörs på handlingarna. Det finns inte heller något hinder mot att avgöra ett brottmål i den tilltalades utvaro när han eller hon är under 21 år, trots att det är aktuellt med en svårare påföljd än villkorlig dom (jfr 46 kap. 15 a § första stycket 1 RB). Redan i dag finns alltså flera situationer där kravet och

tankarna bakom att domen som utgångspunkt ska avkunnas muntligen inte får fullt genomslag. Mot denna bakgrund anser regeringen att det inte finns skäl att kräva att det alltid ska hållas en huvudförhandling när den tilltalade är 18–20 år och det är aktuellt att döma till villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter.

6 Hovrätterna ska få avgöra fler tvistemål på handlingarna

Regeringens förslag: Hovrätten ska alltid få avgöra ett tvistemål utan huvudförhandling, om en sådan förhandling är obehövlig.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En stor majoritet av remissinstanserna, bland andra samtliga hovrätter, *Högsta domstolen*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Nyköpings tingsrätt*, *Barnombudsmannen*, *Centrum för rättvisa*, *Domstolsverket*, *Justitiekanslern*, *Nämndemännens riksförbund*, *JO*, *Sveriges Domareförbund* och *Åklagarmyndigheten*, tillstyrker förslaget eller har inga invändningar mot det. *Sveriges advokatsamfund* anser att förslaget framstår som för långtgående. *Umeå universitet* efterfrågar en fördjupad analys och att alternativa lösningar utreds. *Civil Rights Defenders* avstyrker förslaget och anser att en part alltid ska ha rätt till muntlig förhandling.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter för en ordning där fler tvistemål avgörs på handlingarna

Hovrättsförfarandet ska vara ändamålsenligt och anpassat till hovrätternas överprövande roll. Ett tvistemål får alltid avgöras utan huvudförhandling, om det är uppenbart att en sådan förhandling är obehövlig (50 kap. 13 § tredje stycket RB). Bestämmelsen tar närmast sikte på fall då ena parten i rent obstruktionssyfte vägrar att gå med på att målet avgörs på handlingarna, se propositionen om ändringar i rättegångsbalken m.m. (prop. 1983/84:78 s. 81). Andra fall kan vara när det är fråga om en renodlad rättstillämpning i hovrätten och rättsfrågorna har blivit väl belysta i tingsrätten. Därutöver finns det endast ett begränsat utrymme att avgöra målet på handlingarna enligt den bestämmelsen. I den remitterade promemorian föreslås en utvidgning av tillämpningsområdet eftersom regleringen medför att hovrätterna inte alltid kan handlägga målen på ett så ändamålsenligt och effektivt sätt som möjligt. Handläggningen riskerar i stället att dra ut på tiden och bli kostnadskrävande utan att några rättssäkerhetsvinster uppnås. Hovrätterna bland andra instämmer i den bedömningen.

Kravet på att det ska vara uppenbart att en förhandling är obehövlig tas bort

I promemorian föreslås att kravet på att det ska vara uppenbart att en huvudförhandling är obehövlig för att hovrätten ska kunna avgöra målet

på handlingarna ska tas bort. Förslaget innebär att handläggningen i större utsträckning kan anpassas till förhållandena i det enskilda fallet.

En motsvarande ändring har redan gjorts i bestämmelserna om när hovrätterna kan avgöra brottmål på handlingarna (51 kap. 13 § RB). De bestämmelserna visade sig i praktiken vara alltför restriktiva och inte ge utrymme för de fördelar som EMR-reformen och den nya tekniken ger, se propositionen En modernare rättegång II (prop. 2015/16:39 s. 47–49). Samma skäl kan enligt regeringen göras gällande även för tvistemålen.

Som ytterligare skäl framhålls i promemorian hur bestämmelsen påverkar de fall där brottmål innehåller ett tvistigt enskilt anspråk. I sådana fall får målet avgöras utan huvudförhandling endast om talan i övrigt enligt vad som följer av 50 kap. 13 § RB kan avgöras utan att en huvudförhandling hålls (51 kap. 13 § femte stycket RB). De striktare kraven i tvistemålsbestämmelsen blir då bestämmande för målets handläggningsform. Som *Åklagarmyndigheten* anför kan det innebära en nackdel för handläggningen.

Det finns sammantaget välgrundade skäl för att ta bort kravet på att en förhandling ska vara uppenbart obehövlig för att hovrätterna ska få avgöra tvistemål utan huvudförhandling. Regeringen instämmer i bedömningen i promemorian att en sådan ändring är förenlig med kravet på rätten till en rättvis rättegång i 2 kap. 11 § andra stycket RF och artikel 6.1 i Europakonventionen. Som *Justitiekanslern* anför kan ändringen förväntas öka effektiviteten i handläggningen utan att ge avkall på rättssäkerhetskraven. Kravet på att det ska vara uppenbart att en förhandling är obehövlig bör därför tas bort.

De allmänna förutsättningarna som gäller för när ett mål kan avgöras utan huvudförhandling bör inte påverkas av ändringen. En huvudförhandling kan exempelvis behöva hållas på grund av någon annan bestämmelse i rättegångsbalken, för att det åberopas ny muntlig bevisning i hovrätten som ska tillåtas eller för att ytterligare frågor behöver ställas till någon som hörts vid tingsrätten. Hänsyn behöver också tas till de krav som i övrigt följer av bland annat 2 kap. 11 § andra stycket RF, artikel 6.1 i Europakonventionen och Europadomstolens praxis (se vidare exempelvis Högsta domstolens resonemang om de allmänna förutsättningarna för att avgöra mål utan huvudförhandling och Europadomstolens praxis i ”Bassängen” NJA 2020 s. 652).

Huvudförhandlingen bör alltså även med den föreslagna ändringen spela en central roll i förfarandet. Ett muntligt förfarande kan som *Umeå universitet* anför ha fördelar genom att exempelvis oklarheter i målet i vissa fall kan vara enklare att reda ut vid ett sammanträde. I andra fall kan ett avgörande på handlingarna vara den handläggningsform som är mest ändamålsenlig. *Centrum för rättvisa* lyfter frågan om ett borttagande av uppenbarhetskravet kommer leda till att huvudförhandlingar sällan kommer att hållas i mål som rör renodlade rättsfrågor. Även i dessa fall bör det kunna finnas anledning att hålla huvudförhandling beroende av omständigheterna i målet. Som *Svea hovrätt* anger behöver emellertid det faktum att målet innehåller komplexa rättsliga bedömningar inte innebära att en huvudförhandling alltid bör hållas – även i dessa fall kan det vara obehövligt att ha en förhandling. Syftet med att utmönstra uppenbarhetskravet är att rätten i större utsträckning ska kunna använda den handläggningsform som vid en helhetsbedömning är mest ändamålsenlig utifrån omständigheterna i det

enskilda fallet. I familjemålen hålls i många fall huvudförhandling när de avgörs i sak, bland annat när det finns behov av att höra parterna om aktuella förhållanden. Även fortsättningsvis bör möjligheten att avgöra mål på handlingarna tillämpas med särskild försiktighet i de indispositiva tvistemålen.

Utformningen av bestämmelsen

Den aktuella regleringen är central för handläggningen av tvistemål och tillämpas ofta. Som anges i promemorian är det lämpligt med en sådan mindre ingripande lagteknisk åtgärd som det innebär att endast ta bort kravet på uppenbarhet i bestämmelsen. *Umeå universitet* föreslår att bestämmelsen i stället flyttas till en tredje punkt i paragrafens andra stycke för att på så sätt förtydliga att bestämmelsen omfattas av kravet på att saken ska utredas tillfredsställande. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Sveriges advokatsamfund* anser också att en sådan ändring kan övervägas. Redan i dag omfattas bestämmelsen dock av det kravet varför en sådan ändring inte bedöms vara nödvändig (se exempelvis *Fitger m.fl., Rättegångsbalken* [1 oktober 2020, JUNO], kommentaren till 50 kap. 13 §).

Umeå universitet och *Sveriges advokatsamfund* har också alternativa förslag för att underlätta för de fall där brottmål innehåller enskilda anspråk. Förslagen framstår emellertid som alltför begränsade sett till syftet med regeringens förslag att utöka möjligheten att avgöra fler tvistemål på handlingarna.

Regeringen anser sammantaget att bestämmelsen bör utformas på det sätt som föreslås i promemorian, det vill säga att hovrätten alltid ska få avgöra ett tvistemål utan huvudförhandling, om en sådan förhandling är obehövlig.

7 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2022.

Regeringens bedömning: Det finns inget behov av övergångsbestämmelser.

Promemoriornas förslag och bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens. I promemoriorna föreslås ett tidigare ikraftträdande.

Remissinstanserna: *Hovrätten över Skåne och Blekinge* instämmer i att förslaget om att hovrätterna ska få avgöra fler mål på handlingarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Övriga remissinstanser yttrar sig inte särskilt i denna del.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Den tidigaste tidpunkten som lagändringarna kan träda i kraft bedöms vara den 1 januari 2022.

Utgångspunkten när det gäller processrättslig lagstiftning är att nya regler blir tillämpliga genast efter ikraftträdandet. Det finns inget behov av övergångsbestämmelser.

8 Konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslagen bedöms leda till större effektivitet och flexibilitet genom att handläggningen av mål i högre grad kan anpassas till förhållandena i det enskilda fallet. Därigenom kan handläggningstiderna kortas, vilket gynnar enskilda och leder till en snabbare lagföring.

Förslagen bedöms inte leda till ökade kostnader för det allmänna.

Promemoriornas bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser instämmer i bedömningen eller har inga invändningar mot den. *Nämndemännens riksförbund* anser att förslagen kommer att leda till besparingar.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt promemorian med förslag om en utvidgad möjlighet för tingsrätter att avgöra brottmål på handlingarna bör uppskattningsvis upp till 1 000 av de 6 000 brottmålsdomar där påföljden är villkorlig dom utan en föreskrift om samhällstjänst med den förslagna ändringen kunna avgöras på handlingarna i stället. Det kan som *Södertörns tingsrätt* påpekar inte uteslutas att detta är i underkant. Hovrätterna avgjorde under 2020 runt 780 tvistemål efter att prövningstillstånd hade meddelats. Andelen tvistemål som avgjordes på handlingarna var drygt 50 procent och har legat runt den nivån under de senaste åren.

Förslaget att utvidga möjligheten för tingsrätter och hovrätter att avgöra mål på handlingarna förväntas leda till färre inställda huvudförhandlingar och en ökad flexibilitet i handläggningen. När domstolarnas verksamhet bedrivs mer effektivt och handläggningstiderna förkortas kan enskildas krav på att få sin sak prövad inom rimlig tid bättre tillgodoses. Kortare handläggningstider innebär tids- och arbetsvinster för såväl parter, ombud och andra som deltar i en domstolsprocess liksom för domstolarna. För brottmålsens del innebär detta en snabbare lagföring. Som *Domstolsverket* påpekar innebär positiva effekter på handläggningstiderna i förlängningen en ökad rättssäkerhet.

Förslagen bedöms inte leda till några ökade kostnader för det allmänna.

Förslagen bedöms inte medföra några konsekvenser för jämställdheten eller miljön eller få några andra konsekvenser som bör redovisas.

9 Författningskommentar

9.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

45 kap.

10 a § Ett mål *ska* avgöras efter huvudförhandling. Utan en sådan förhandling får rätten dock

1. avgöra ett mål på annat sätt än genom dom,
2. meddela frikännande dom enligt 20 kap. 9 § andra stycket, och
3. meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter *eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening*, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet.

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 3, *ska*

1. den tilltalade informeras om att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling och om sin rätt till en sådan förhandling, och

2. parterna, om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, ges tillfälle till detta.

Det som sägs i första stycket 3 om villkorlig dom gäller inte villkorlig dom som förenas med föreskrift om samhällstjänst. Ett beslut enligt 34 kap. 3 § brottbalken likställs med de påföljder som anges i första stycket 3, om det inte samtidigt finns anledning att förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att brottmål ska avgöras efter huvudförhandling och i vilka fall det är möjligt att avgöra målet utan en sådan förhandling (på handlingarna). Övervägandena finns i avsnitt 5.

I *första stycket 3* görs en ändring som innebär att möjligheten för tingsrätten att avgöra brottmål på handlingarna utvidgas till att också omfatta villkorlig dom eller villkorlig dom och böter i förening. I övrigt görs inga ändringar i förutsättningarna för när ett brottmål får avgöras på handlingarna. Det är den påföljd som är aktuell i det enskilda fallet som är avgörande för om ett mål kan avgöras på handlingarna.

Av det nya *tredje stycket* framgår att det inte är tillåtet att i en dom på handlingarna förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst. Av sista meningen följer att tingsrätten får meddela en s.k. konsumtionsdom på handlingarna. Detta gäller oavsett vilken påföljd som tidigare dömts ut så länge förutsättningarna i övrigt för att avgöra ett brottmål på handlingarna är uppfyllda. För att tingsrätten ska få meddela en konsumtionsdom får det dock inte samtidigt finnas anledning att förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff.

Övriga ändringar är endast språkliga.

50 kap.

13 § Hovrätten får avgöra målet utan huvudförhandling, om klagandens ändringsyrkande har medgetts eller om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat.

Om saken *kan* utredas tillfredsställande får hovrätten även i andra fall avgöra målet utan huvudförhandling,

1. om parterna har begärt att målet *ska* avgöras utan huvudförhandling, eller

2. om ingen av parterna, sedan fråga väckts om avgörande utan huvudförhandling, haft någon invändning mot detta.

Ett mål får alltid avgöras utan huvudförhandling, om *en* sådan förhandling är obehövlig.

För prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte hållas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om i vilka fall hovrätten får avgöra tvistemål på handlingarna. Övervägandena finns i avsnitt 6.

I *tredje stycket* har kravet på att det ska vara uppenbart att en huvudförhandling är obehövlig tagits bort. Ändringen innebär att möjligheterna att avgöra mål på handlingarna utökas jämfört med hittillsvarande ordning. Ett grundläggande krav för att målet ska få avgöras utan huvudförhandling är fortfarande att saken i målet kan utredas tillfredsställande.

När en huvudförhandling kan anses obehövlig får avgöras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall och med beaktande av rätten till en muntlig förhandling enligt bland annat artikel 6.1 i Europakonventionen. En helhetsbedömning ska göras där samtliga omständigheter i målet ska beaktas (se exempelvis vad Högsta domstolen har uttalat om de allmänna förutsättningarna för att avgöra ett mål utan huvudförhandling och om motsvarande bestämmelse i 51 kap. 13 § tredje stycket rättegångsbalken i avgörandet ”Bassängen” NJA 2020 s. 652).

Det är rätten som bestämmer om målet ska avgöras utan huvudförhandling. Enbart en parts önskemål om muntlig förhandling, utan att några objektiva sett berättigade skäl för det har förts fram, bör inte vara tillräckligt för att en huvudförhandling ska behöva hållas.

Övriga ändringar är endast språkliga.

9.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

27 § Mål mot den som inte har fyllt tjuogoett år ska, om målet avser brott på vilket fängelse kan följa, om möjligt sättas ut till handläggning på ett sådant sätt att målet inte drar till sig uppmärksamhet.

Rätten får i mål mot den som inte har fyllt tjuogoett år besluta att målet ska handläggas inom stängda dörrar, om offentlighet vid förhandlingen är till uppenbar olägenhet på grund av den uppmärksamhet den tilltalade kan antas bli föremål för. Om rätten anser att ett sådant beslut bör meddelas och om någon som har fyllt tjuogoett år också är tilltalad i målet, ska rätten handlägga åtalet mot den som är under tjuogoett år som ett särskilt mål, om det kan ske utan att utredningen avsevärt försvåras.

Även om beslut meddelas enligt andra stycket får rättens ordförande tillåta att den tilltalades anhöriga och andra vars närvaro kan väntas bli till nytta får närvara vid handläggningen.

I mål mot den som inte har fyllt arton år ska tingsrätten hålla huvudförhandling även om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter *eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om huvudförhandlingen i mål mot den som inte har fyllt 21 år. Övervägandena finns i avsnitt 5.

Ändringen i *fjärde stycket* hänger samman med ändringarna i 45 kap. 10 a § rättegångsbalken (RB) och innebär att även i de fall som det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter, ska en huvudförhandling alltid hållas om den tilltalade inte har fyllt 18 år. Eftersom en konsumtionsdom likställs med de påföljder som en tingsrätt får döma till på handlingarna (jfr 45 kap.

10 a § tredje stycket RB), gäller kravet på huvudförhandling även sådana domar.

Sammanfattning av promemorian En utvidgad möjlighet för tingsrätter att avgöra brottmål på handlingarna

I promemorian lämnas förslag som innebär att tingsrätter ges möjlighet att avgöra brottmål på handlingarna i större utsträckning. Tingsrätter ska utan huvudförhandling få döma inte bara till böter som i dag, utan även till villkorlig dom eller till villkorlig dom i förening med böter. Syftet är att åstadkomma en snabbare lagföring och större effektivitet och flexibilitet genom att handläggningen av mål i högre grad anpassas till förhållandena i det enskilda fallet.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 september 2021.

Promemorians lagförslag

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 45 kap. 10 a § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

45 kap.

10 a §¹

Ett mål *skall* avgöras efter huvudförhandling. Utan en sådan förhandling får rätten dock

1. avgöra ett mål på annat sätt än genom dom,
2. meddela frikännande dom enligt 20 kap. 9 § andra stycket, och
3. meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet.

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 3, *skall*

1. den tilltalade informeras om att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling och om sin rätt till en sådan förhandling, och
2. parterna, om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, ges tillfälle till detta.

Ett mål *ska* avgöras efter huvudförhandling. Utan en sådan förhandling får rätten dock

1. avgöra ett mål på annat sätt än genom dom,
2. meddela frikännande dom enligt 20 kap. 9 § andra stycket, och
3. meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter *eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening*, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet.

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 3, *ska*

1. den tilltalade informeras om att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling och om sin rätt till en sådan förhandling, och
2. parterna, om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, ges tillfälle till detta.

Det som sägs i första stycket 3 om villkorlig dom gäller inte villkorlig dom som förenas med föreskrift om samhällstjänst. Ett beslut enligt 34 kap. 3 § brottsbalken likställs med de påföljder som anges i första stycket 3, om det inte samtidigt finns anledning att förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2021.

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §¹

Mål mot den som inte har fyllt tjuugoett år ska, om målet avser brott på vilket fängelse kan följa, om möjligt sättas ut till handläggning på ett sådant sätt att målet inte drar till sig uppmärksamhet.

Rätten får i mål mot den som inte har fyllt tjuugoett år besluta att målet ska handläggas inom stängda dörrar, om offentlighet vid förhandlingen är till uppenbar olägenhet på grund av den uppmärksamhet den tilltalade kan antas bli föremål för. Om rätten anser att ett sådant beslut bör meddelas och om någon som har fyllt tjuugoett år också är tilltalad i målet, ska rätten handlägga åtalet mot den som är under tjuugoett år som ett särskilt mål, om det kan ske utan att utredningen avsevärt försvåras.

Även om beslut meddelas enligt andra stycket får rättens ordförande tillåta att den tilltalades anhöriga och andra vars närvaro kan väntas bli till nytta får närvara vid handläggningen.

I mål mot den som inte har fyllt arton år ska tingsrätten hålla huvudförhandling även om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter.

I mål mot den som inte har fyllt arton år ska tingsrätten hålla huvudförhandling även om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter *eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening.*

Denna lag träder i kraft den 1 september 2021.

Förteckning över remissinstanserna

Bilaga 3

Efter remiss har yttranden över promemorian lämnats av Barnombudsmannen, Brottsofffermyndigheten, Domstolsverket, Ekobrottsmyndigheten, Göteborgs tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Justitiekanslern, Jönköpings tingsrätt, Nämndemännens riksförbund, Polismyndigheten, Riksdagens ombudsmän, Solna tingsrätt, Svea hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Domareförbund, Södertörns tingsrätt, Umeå tingsrätt, Uppsala universitet (Juridiska fakulteten) och Åklagarmyndigheten.

Civil Rights Defenders har inte inkommit med något yttrande.

Sammanfattning av promemorian En utvidgad möjlighet för hovrätter att avgöra tvistemål på handlingarna

I promemorian lämnas förslag som innebär att hovrätternas möjligheter att avgöra tvistemål på handlingarna utökas. I dag är det möjligt att avgöra ett tvistemål på handlingarna bland annat när det är uppenbart att en sådan förhandling är obehövlig. I promemorian föreslås att kravet på att det ska vara *uppenbart* att en förhandling är obehövlig i dessa fall tas bort.

Förslaget innebär att handläggningen av tvistemål i större utsträckning ska kunna anpassas till förhållandena i det enskilda fallet. Därmed kan handläggningstider kortas och negativa konsekvenser vid inställda förhandlingar minskas.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 september 2021.

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 50 kap. 13 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

50 kap.

13 §¹

Hovrätten får avgöra målet utan huvudförhandling, om klagandens ändringsyrkande har medgetts eller om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat.

Kan saken utredas tillfredsställande får hovrätten även i andra fall avgöra målet utan huvudförhandling,

1. om parterna har begärt att målet *skall* avgöras utan huvudförhandling eller

2. om ingen av parterna, sedan fråga väckts om avgörande utan huvudförhandling, haft någon invändning mot detta.

Ett mål får alltid avgöras utan huvudförhandling, om *det är uppenbart att* sådan förhandling är obehövlig.

För prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte hållas.

Om saken *kan* utredas tillfredsställande får hovrätten även i andra fall avgöra målet utan huvudförhandling,

1. om parterna har begärt att målet *ska* avgöras utan huvudförhandling, eller

Ett mål får alltid avgöras utan huvudförhandling, om *en* sådan förhandling är obehövlig.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2021.

¹ Senaste lydelse 1999:84.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över promemorian lämnats av Barnombudsmannen, Centrum för rättvisa, Civil Rights Defenders, Domstolsverket, Göta hovrätt, Helsingborgs tingsrätt, Hovrätten för Nedre Norrland, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Övre Norrland, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Högsta domstolen, Justitiekanslern, Lunds universitet, Nyköpings tingsrätt, Nämndemännens riksförbund, Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Domareförbund, Umeå universitet och Åklagarmyndigheten.

Företagarna och Svenskt Näringsliv har inte inkommit med något yttrande.